

Спољна политика Сједињених Америчких Држава крајем 20. века

Др Жељко Иваниш*

(Приказ књиге: Хенри Кисинџер, *Да ли је Америци потребна спољна политика – у сусрет дипломатији 21. века*, БМГ, Београд, 2003)¹

Хенри А. Кисинџер се родио у Немачкој 1923. године. У САД до-
селио се 1938. године. Основне, као и последипломске студије завр-
шио је на Харварду, где је и докторирао 1954. године. Војни рок је
служио од 1943. до 1946, а од 1946. до 1949. године, као капетан у ре-
зерви, имао је обавезе према војној обавештајној служби Сједињених
Америчких Држава. Државни секретар САД био је од 1973. до 1977.
године. За заслуге у успостављању мира у свету добио је 1973. године
Нобелову награду за мир. Након што је напустио Владу, основао је
фирму за међународни консалтинг на чијем се челу и сада налази.

Написао је већи број књига и чланака о спољној политици САД,
међународним односима и дипломатској историји. Најпознатије су:
*Нуклеарно оружје и спољна политика (Nuclear Weapons and foreign po-
lity, Harper, New York, 1957)*; мемоари који обухватају период од 1968.
до 1973 (*The White House Years Little Brown, Boston, 1979*); мемоари који
се односе на период од 1973. до повлачења председника Никсона, који
су код нас објављени под насловом *Године обнове (Years of Unhaval,
Little Brown, Boston, 1982)* и историјска анализа модерне дипломатије
(*Diplomacy, Simon & Schuster, New York, 1994*).

Последња објављена књига Х. Кисинџера *Да ли је Америци по-
требна спољна политика* (2001) садржи седам поглавља: „Америка на
врхунцу: царство или вођство?“, „Америка и Европа: светске демо-

* Аутор је доцент на Факултету цивилне одбране Универзитета у Београду.

¹ Наслов оригинала: Henry Kissinger, *Does America Need a Foreign Policy?*

кратије“ (I), „Западна хемисфера: светске демократије“ (II), „Азија: одржавање равнотеже“, „Блиски исток и Африка: светови у транзицији“, „Политика глобализације“ и „Мир и правда“. Следе закључак, поговор, напомене и индекс.

Нема сумње у то какав је одговор на питање из наслова књиге, посматран у бинарном систему. Зашто Кисинџер, ипак, поставља то питање? Он тврди да је, с једне стране, знатно смањена заинтересованост Американаца за област спољне политике. То илуструје помањкањем занимања медија, па и Конгреса САД, за спољнополитичке теме, као и чињеницом да председнички кандидати током три последње предизборне кампање нису „озбиљно разговарали о спољној политици“ (стр. 14). Што се медија тиче, они знају да дижу тензију јавног мишљења у вези с појединим темама онолико дуго колико њима одговара.² Новинари круже светом у потрази за узбудљивим дневним вестима из живота, које уопштено приказују као игру добра и зла; веома ретко то чине у контексту „дугорочних изазова историје“. С друге стране, необично питање из наслова књиге има покриће у схватању да су спољнополитичке теме саставни део социјалне политике. Наиме, САД као крајњи арбитар националног развоја широм света имају демократско решење за свако друштво, без обзира на културне и историјске разлике. Одатле произилази да понашање САД према другим субјектима међународних односа може да се схвати као елемент америчке унутрашње политике: „Сједињене Државе себе сматрају и извором и гарантом демократских институција широм света, а све више се постављају као судија правичности код избора у иностранству и примењују економске санкције или друге притиске уколико се ови критеријуми не задовоље“ (стр. 11).

Након образлагања нужности постојања спољне политике САД, Кисинџер расправља о томе чиме та политика треба да се руководи: да ли вредностима или интересима, односно идеализмом или реализмом, сматрајући изазовом 21. века спајање та два приступа? У њеном утемељењу, дуго после Другог светског рата, било је учење Ханса Моргентауа, који се у одговору на то питање определио за шему интерес–сила–интерес, промовишући реалистичку теорију у међународним односима.³ Кисинџер показује да то моргентауовско разумевање спољне политике у савремено доба наилази на озбиљно преиспитивање.

² На свом врхунцу, залиwsка или косовска криза или самит у Кемп Дејвиду били су у штампаним и телевизијским медијима 24 часа дневно. Од тада, изузев повремених блесака добијали су врло мало свакодневне пажње, чак и ако су се основни трендови настављали јер се њима могло све теже управљати што су дуже остајале нерешене. (Х. Кисинџер, Да ли је Америци потребна спољна политика, стр. 23–24).

³ Видети: Hans Morgenthau, *Politics among Nations*, A. A. Knopf, New York, 1959.

Будући да је велики део седамдесетих и осамдесетих година 20. века провео у коридору моћи, бавећи се реалполитиком у Стејт департменту и Савету за националну безбедност, Кисинџер даје сопствену анализу изазова с којима се САД суочавају у новом веку. У тој важној књизи угледни амерички дипломата објашњава зашто Сједињеним Државама треба нова, кохерентна спољна политика и какви би требало да буду циљеви те спољне политике у свету после хладног рата.

Др Кисинџер обухвата мноштво спољнополитичких дилема са којима се САД суочавају на почетку новог миленијума. Посебна пажања усмерена је на Русију Владимира Путина и нову Кину, глобализовану светску економију и захтеве за хуманитарним интервенцијама. Он позива Американце да схвате да њихова спољна политика мора да буде заснована на америчким трајним интересима и да бране оно што ти интереси јесу или би требало да буду у будућности. Читаоцима нуди своја размишљања о проблемима спољне политике, као и о могућностима с којима се у тој области суочавају Сједињене Државе. Обрађује могућност да Америка сопственом трансформацијом у једину преосталу суперсилу и светског лидера уједини друге земље против њених претпостављених империјалних тежњи. Његов закључак се не слаже с оценом да Америка треба да намеће своје вредности и своју моћ, наиме, сматра потребним да обезбеди да то други добровољно прихвате у свету који је наизглед против тих вредности, али ипак важи за просвећеним вођством.

У седам поглавља обезбеђена је прецизна анализа уздизања САД на ниво једине супер силе у 20. веку. Проучавајући садашње и будуће америчке односе са свима у свету, укључујући отворена питања која доносе глобализација, забрана производње и употребе нуклеарног оружја, слободна трговина и угрожавање животне средине, др Кисинџер излаже свој приступ новој спољној политици Сједињених Држава. Прво у својој књизи даје кратак преглед изазова с којима се тренутно суочавају САД, једина преостала супер-сила, показујући како они утичу на њене националне интересе. Потом се осврће на цео свет. У четири поглавља бави се разним регионима, описујући како САД треба да се односе према њима. То су: Европа и западна хемисфера у целини, Азија, Блиски исток и Африка. Кисинџер наглашава да је сваки од тих региона посебна међународна заједница и да би америчка политика према њима требало да буде издиференцирана. Свако поглавље садржи историјски сажетак, како и зашто је међународна заједница дошла до стања у којем се тренутно налази, а онда и предлоге о корацима које САД треба да предузму у одређеном региону.

Аутор сматра да је савезништво са Европом у самим темељима спољне политике Сједињених Држава. У том смислу је неопходно предузимати мере да ЕУ Сједињеним Државама остане политички

партнер, а не супарник. За односе између Америке и Европе посебно су значајне две теме с којима ће Бушова администрација морати да се суочи: противракетна одбрана и Атлантски савез.

Питања везана за противракетну одбрану Кисинџер сматра изузетно важним и недвосмислено се залаже за развијање ефикасног система противракетне одбране: „Прва обавеза америчког председника је да обезбеди безбедност за амерички народ од напада на домаћем тлу, на америчке снаге у иностранству на америчке савезнике и да смањи утицај таквих напада уколико застрашивање не успе“ (стр. 64). Хенри Кисинџер се залаже за ту идеју иако нема јасну визију о томе какав систем противракетне одбране треба да буде и против каквих претњи треба да буде дизајниран. Да ли је тај систем могућ или није зависиће од бројних техничких и политичких питања која су компликована и нејасна да би се нешто могло предвидети. Како су све водеће државе изразиле озбиљне резерве по питању противбалистичког одбрамбеног система, а неколико је отворено против тога, курс који он заступа у вези с тим садржи озбиљне ризике.

Што се тиче друге важне теме, Кисинџерови предлози су некомплетни. Питање како најбоље осигурати безбедност у Европи било је доминантно код одлучилаца у САД током „хладног рата“ и о тој теми је тај теоретичар говорио и писао с ауторитетом током скоро пола века. Он прихвата логику јачања НАТО-а, али је против политике укључивања Балтичких земаља у ту војно-политичку асоцијацију. То за њега није академско питање, већ питање реалног односа снага у свету, будући да је Русија ставила до знања да се противи њиховом укључивању у војне евроатлантске интеграције. Због тога је то питање морало да стигне до врха америчке политичке агенде и сигурно ће још извесно време остати у тој зони важности.

У књизи су посебно добро обрађена питања односа САД с Русијом. Кисинџер је познавалац тих односа у дугогодишњем периоду па његове оцене о томе имају посебну вредност: „Након 11. септембра, трендови који су већ били почели у америчко-руским односима добили су ново убрзање. Ови односи су садржали потенцијал да постану симбол нове ере, као што је био случај са отварањем према Кини 1972. године. Држање председника Путина и пре и после 11. септембра показује да први лидер истински посткомунистичке Русије прилагођава традиционалну руску политику новој међународној стварности“ (стр. 352).

За Азију и Блиски исток – две важне регије где мир, просперитет и демократија нису широко распрострањени – Кисинџер предлаже америчким одлучиоцима конзервативни циљ: одржавање равнотеже снага. Мада би Кина сигурно била боља земља да прихвата америчке политичке вредности, Јапан можда просперитетнија земља са америчком економском праксом, а свака земља Персијског залива би си-

гурно била боља да прихвати једну или обе те варијанте САД немају моћ да остваре те идеје. Њен приоритет у обе те регије требало би да буде осигурање да ниједан локални моћник не стигне до војне премоћи која би могла да угрози његове суседе и америчке интересе.

Аутор се у последња два поглавља бави глобализацијом и хуманитарним интервенцијама. Посебно је информативан део о глобализацији, у којем Кисинџер оштро протестује против антиглобалиста. Чак и онај ко се не слаже с његовим ставовима, видеће да је његова дискусија занимљива. Кисинџер признаје огромне користи које је свету донело ширење слободних тржишта. Али он упозорава на људску цену социјалне дислокације која настаје због тржишта и на тешкоће у случају да балони које створе тржишта пукну, као што се десило у Источној Азији касних деведесетих година прошлог века. Он је посебно незадовољан оним што сматра преревносним захтевима ММФ-а за политике економске суровости као одговор на азијску кризу; имплементација тих политика у тим земљама је угрозила политички консенсус у корист праксе либералне економије на којој почива слободно тржиште.

Поглавље које се односи на хуманитарне интервенције садржи ауторову анализу „хуманитарних“ војних акција Клинтонове администрације. У духу конзервативизма, Кисинџер у књизи упозорава да се слепим праћењем хуманитарних интервенција или политиком спутавања (*containment*) Кине ризикује да се отуђе друге земље и изолује Америка.

Најважнији есеј у књизи односи се на тежње после „хладног рата“ да се америчка спољна политика претвори у инструмент правде у свету путем хуманитарних интервенција – употребе силе против суверене државе, да би се зауставила њена власт која злоставља своје грађане. Кисинџер гаји симпатије према импулсу који је мотивисао ту политику и разуме дубоке корене које она има у америчком искуству. Али, наглашава да је примена такве политике, у већини случајева, још више погоршала стање и наводи (стр. 17 и 18) земље у свету у којима су током последње деценије 20. века спроведене хуманитарне акције: Сомалија (под вођством САД), Хаити (под вођством САД), Босна (под вођством САД), Косово и Метохија (под вођством САД) Источни Тимор (под вођством Аустралије) и Сијера Леоне (под вођством Велике Британије).

Кисинџер сматра да је примена хуманитарне интервенције за време Клинтонове администрације била веома неконзистентна. Покренуте су две војне акције против Србије, а у исто време је игнорисан још већи покољ у Африци. Исто тако, правдан је руски напад на Чеченију, а топло је дочекан у САД други по реду војни званичник једне од држава које су највише кршиле људска права на планети – комунистичке Северне Кореје. Тој политици су, према Кисинџеровом ми-

шљењу, недостајале јасноћа и предвидљивост, неопходни предуслови за одржавање јавне подршке у Сједињеним Државама. Одлазећи у рат против Србије због Косова, без одобрења УН и уз противљење држава као што су Русија, Кина и Индија, Клинтонова администрација је ту интервенцију лишила онога што је свакој глобалној доктрини потребно: међународног легитимитета.

Након читања књиге нико неће бити изненађен што је Хенри Кисинџер потврдио одговорио на питање из њеног наслова. Наравно да Америци треба спољна политика. Није се могло ни претпоставити да би Кисинџер могао да сугерише супротно, тим пре што је управо он тај ко ће нам рећи каква би спољна политика САД требало да буде. Наиме, учинио је све да истакне како би једна добра спољна политика могла да изгледа. Штавише, Хенри Кисинџер у књизи амбициозно креће у тотално преправљање америчке спољне политике. То је неопходно зато што САД, иако у свету имају доминацију без преседа на у савременој историји, недостаје „дугорочан приступ свету у транзицији“. Скорашња спољна политика САД сматра он, постала је опасно *ad hoc* одређена решавањем проблема од случаја до случаја.

Кисинџер је најбољи кад разматра питања традиционалне безбедности (као у контексту Блиског истока) и равнотеже снага, коју још увек сматра неопходном. Међутим, његови коментари о светској економији су мање оригинални и има тешкоћа да се помири с кориштењем војске у хуманитарне сврхе, будући да наступа с позиције заговарања националне безбедности. Ипак, књига је свеобухватна, јер залази у све релевантне аспекте међународних односа (политичке, економске, војне, хуманитарне), и истовремено веома приступачна.